

Les carmelites a la ciutat de Berga

per XAVIER PEDRALS I COSTA

Enguany es celebra el 25è aniversari de la inauguració del col·legi actual de les Germanes Carmelites Vedrunes, a Berga. La seva història a la capital de la nostra comara té, però, unes arrels més antigues, que arranquen del 1837, durant la primera carlinada.

La Congregació de les Germanes Carmelites va néixer el 26 de febrer de 1826 de mans de Joaquina de Vedruna i de Mas. Santa Joaquina fou, però, una fundadora ben particular: casada, mare de nou fills i vidua als trenta-dos anys. Va fer professió religiosa el mateix 1826. Profundament immersa en la realitat del seu temps, amb una gran voluntat de servei i un pragmatisme molt català, sabé posar la seva capacitat a disposició del proïsme, organitzant en cada moment aquella activitat que podia ésser més útil pel servei dels seus semblants: residències pels nois del camp a les ciutats, hospitals, escoles dominicals per a noies treballadores, escoles normals, etc. Tot plegat en una de les èpoques de major agitació política i militar que ha sofert el nostre país.¹

El conflicte carlí

En efecte, el 1833 amb la mort, sense successors, del rei Ferran VII, va esclatar un conflicte que s'havia anat covant des dels darrers anys del regnat del monarca. Al nostre país l'ensulsiada de l'Antic Règim i la seva substitució foren passos molt dolorosos, i no van existir, en el moment oportú, polítics amb capacitat, influència, ni visió de futur suficients per a estalviar les convulsions pròpies de tota transformació social. Per assegurar la successió de la seva filla Isabel II, Ferran VII es va recolzar en els liberals moderats, la política dels quals, en transformar les relacions de propietat i contractes de conreu al camp, va indisposar la pagesia contra el canvi. Una pagesia que comptava a més amb el valuós suport ideològic de l'Església, molt perjudicada també per aquesta política, que li feia replantejar el seu paper dins de la societat i la perjudicava econòmicament.² El germà de Ferran VII, Carles, pretendent a la corona, va tenir en els camperols i l'Església la base social més segura pel seu aixecament i revolta. El crít carlí se sentiria molts cops encara al camp català,

Plaça del Dr. Saló. Antic col·legi de les Carmelites.

ARXIU

La situació a Berga

En contra dels tòpics més habituals, a Berga eren poderoses ambdues faccions: els liberals, de base industrial i comercial, i els carlins, de base agrària, arre-

lats sobretot a la comarca. Des de molt aviat es van aixecar alguns escamots carlins, com el de J. Sobrevies al·lies "el noi". El governador del castell, Lluís de Viladomar arma un escamot de civils de la vila, aconseguint derrotar els car-

lins prop de l'ermita dels Tossals, i organitzà, ja d'una manera permanent, els voluntaris liberals berguedans.³

Un dels fills de Joaquina de Vedruna, en Josep Joaquim de Mas i de Vedruna, era capità carlí, i per aquesta causa ella havia estat presonera a Vic per la justícia liberal,⁴ refugiant-se després a Barcelona, on les Carmelites tenien cura de la Casa de Caritat.

A primers de març del 1837 es va produir un enfrontament sagnant entre la brigada carlina comanada per Joan Castells i la secció de cavalleria de voluntaris liberals berguedans. Pel juliol del mateix any Castells assetjà Berga, que serà presa el dia 11 pel general Urbiztondo.⁵ Aquell mateix mes, en Josep Joaquim de Mas i de Vedruna, fill de Joaquina, era destinat a Berga, formant part de la comissaria de guerra.⁶ La vila esdevingué en aquells moments seu de la Junta Superior Carlina de Govern del Principat; aquesta Junta va menar una actitud remarcable. Organitzà una fàbrica d'armes, una fundició, una acadèmia militar, etc.; i d'ella va dependre la Universitat de Cervera, traslladada al monestir de Sant Pere de la Portella.⁷ El "*Restaurador Catalán*", diari oficial del govern carlí és de les primeres publicacions periòdiques publicades a la capital de la nostra comarca.⁸

L'hospital de Berga es va transformar momentàniament en caserna, però la necessitat d'un centre d'assistència als malalts i ferits de guerra era urgent... i el comú de la Vila va prendre l'acord de desallotjar-lo i deixar-ne ocupar sols l'església.⁹

Sembla, però, que l'acord fou de realització lenta. El bisbe de Solsona, Juan José Tejada, que pels estatuts tenia poder en la gestió de l'hospital de Berga, va propiciar que se'n fessin càrrec les Germanes Carmelites, que ja menaven l'hospital de Solsona.

No està documentat, però sembla molt versemblant que influís en aquest afer en Josep Joaquim de Mas, oficial a Berga, interessat en protegir la seva mare i en fer apreciar la seva utilitat.

Les carmelites a la ciutat

Pel Setembre de 1837 la Fundadora de la Congregació de les Germanes Carmelites es va fer càrrec de l'hospital.

Berga tingué, però, un paper molt més important que el d'una simple institució benèfica per a les Germanes Carmelites. En primer lloc hi havia la Mare fundadora, s'hi van traslladar bon nombre de les germanes de Vic, la casa Mare gairebé en bloc, i també el noviciat, doncs el de Vic es va haver de tancar.¹⁰

L'hospital va tenir més de tres-cents estadants entre malalts i ferits, malauradament no s'han conservat documents

Litografia "Fugida de Berga", editada pel Museu Municipal de Berga.

ARXIU

escrits, referents a ell, d'aquest període a l'arxiu municipal de la ciutat.

Aquesta gestió es va produir en una època de gran violència, per les circumstàncies de la mateixa guerra, accentuada però a partir del juliol de 1838 amb l'arribada a Berga del Comte d'Espanya, nomenat, pel pretendent en Carles, Capità General de Catalunya. La seva sanguinària actuació suscità enceses reaccions al mateix o camp carlí. L'octubre de l'any següent va ser pres a Avia per membres de la mateixa Junta de Berga. Acabaria ajusticiat a Organyà poques setmanes després.¹¹

El juny del 1840 el general carlí Cabrera, derrotat pel liberal Espartero es presenta davant de Berga, el general Segarra, també carlí, fugí de la vila, per por a que Cabrera volgués venjar al Comte d'Espanya. Es produeix un en-

frontament molt dur entre els mateixos carlins; força caps van ser presos i s'afusellà al comandant Castanyola.¹²

La fugida i l'exili

A primers de juliol els liberals comandats per Espartero arriben a les portes de la vila i derroten les forces carlines comandades per Cabrera a la Serra de Nuet. La presa de Berga pels liberals suposa el final de la guerra carlina, i l'exili de molts pobladors.

Les Germanes també formarien part d'aquests exiliats, marxant a la Catalunya francesa en dues tongades: la primera la tarda del dia 3, amb la fundadora i les germanes de més edat, i la resta el vespre del mateix dia. Sense cap mena d'auxili, prengueren la ruta cap a la Pobla de Lillet i Castellar de N'Hug fins a la frontera. No van arribar a Prada de Conflent fins el dia 9 del mateix mes de juliol, essent acollides en un convent de religiosos gràcies a les recomanacions del seu director espiritual pare Sors que era també Vicari General de l'exèrcit d'en Cabrera. Més tard es traslladaren a Perpinyà, fins el seu retorn al Principat, en la primavera del 1843.¹³

Durant aquest agitat període la Congregació havia funcionat a les dues bandes del front, a les zones liberal i a la carlina. La germana Paula Despuig, anys després successora de Santa Joaquina, va viatjar alguna vegada de Barcelona a Berga, per a informar de la marxa de la Congregació a l'altre bàndol a la seva Superiora.

Retornada al Principat tres anys després, Joaquina seguí la seva tasca al front de la Congregació, ajudada per Paula Despuig. A la seva mort el 28 d'agost de 1854, no havia refet encara la comunitat carmelita a Berga.

Santa Joaquina de Vedruna.

Litografia "Assalt a Berga pel general Savalls".

G.E.C.

Instal·lació definitiva

Les Germanes tornarien a Berga 17 anys després del seu exili. L'hospital tenia en aquells moments un caràcter predominantment militar, ja que era molt superior el nombre de malalts atesos d'aquesta procedència, que no pas de la mateixa població. La Junta de l'Hospital era formada pel batlle, que actuava com a president, l'econom de la parròquia i dos ciutadans més. L'econom Dr. Ramon Saló va maldar per a que la Junta sol·licités la reincorporació de les Germanes Carmelites a l'hospital. L'Ajuntament de la vila, en les seva sessió del 18 de desembre de 1856 la va demanar ja oficialment. El contracte definitiu es va firmar el 9 de gener de 1857.¹⁴ L'edifici estava, però, en pessimes condicions, quan tres mesos després de la firma del contracte es va presentar la superiora general, Paula Despuig, amb les germanes, encara no s'havien acabat les obres minimes per a poder-les acollir, i hagueren d'allotjar-se temporalment en una casa particular.

L'escola i l'amparo

No feia massa temps que estaven instal·lades quan en Ramon Saló els va cedir la casa contigua a l'hospital, on, en total separació i independència, s'obriria una escola. Es la casa on avui hi ha el bar Tirabol, i que va funcionar com a escola fins ara fa vint-i-cinc anys en que s'inaugurà l'actual.

En aquests anys s'acabà la carretera de Manresa, s'urbanitzà part de la ciutat i prengué un fort moviment la producció fabril-cotonera.

Anys després, el 1869 les Germanes es farien càrrec de l'Amparo, antiga institució berguedana fundada per Teresa de Gironella,¹⁵ que s'encarregava d'acollir i educar noies orfes i joves de família pobre. Es mantenia amb els fons d'un Patronat que va fundar Ramon Casals, amb almoines de particulars. Es va formar allí una nova comunitat, de moment amb quatre germanes, que s'encarregaven de vint-i-cinc residents que aleshores tenia la institució. L'edifici estava situat al barri del Raval.

La darrera carlinada

Tot això passava quan al país s'havia produït la Revolució de Setembre (1868), i el general Prim es feia amb el poder a Espanya. La reina degué exiliar-se, i el 1869 es votava una nova constitució liberal.¹⁶ Mort Prim la interinitat del Règim afavorí un nou aixecament dels carlins. Iniciat el 15 d'abril de 1872 (declaració de la guerra de Ginebra, per Carles Maria dels Dolors de Borbó) es feu més fort a partir de la proclamació de la República; aquesta tercera guerra carlina seria la de major volada.

La guerra a Berga

El 6 de març de 1872 els carlins in-

tenten, sense aconseguir-ho, de prendre Berga per sorpresa. El 26 del mateix mes el germà del pretendent carlí, Alfons, i el general Savalls ataquen la població i l'ocupen momentàniament, essent desallotjats l'endemà pels generals liberals Martínez Campos i Cabrinety, refugiant-se a Bagà. Pel camí es produí un fet sagnant inaudit i criticat pels mateixos carlins: Savalls manà executar els 60 voluntaris de la República que havia fet presoners a Berga. Mesos després el mateix Savalls derrotaria a Alpens al general Cabrinety, prenent tot seguit Bagà i presentat-se davant de Berga el 3 d'agost. El dia 9 a la nit els carlins s'apoderaven de tot el barri del Raval, comanats pel prevere Galceran.¹⁷ La comunitat de l'Amparo, situada aleshores en aquell barri, fou desallotjada pels ocupants a punta de baioneta. A dos quarts d'una de la nit les monges arribaven al poble de La Baells.¹⁸

Destrucció de l'edifici vell de l'Amparo

La guarnició de Berga, amb forces del Regiment d'Extremadura, i voluntaris de la República comanats pel conegut Joan Martí, àlies "el Xic de les Barraquetes", atacaren els carlins instal·lats al Raval, recuperant el barri i incendiant-lo seguidament.¹⁹ En aquest incendi desaparegué la casa de l'Amparo, i en retornar a Berga les Germanes, hagueren de ser acollides per la comunitat que menava l'hospital. Més tard se'ls ce-

dirà una casa a l'actual carrer de Balmes, on avui dia hi ha la seu de la Creu Roja.²⁰

El canvi de segle

Acabada la guerra carlina es consolidà l'activitat de les Carmelites Vedrunes a Berga, l'hospital fou notablement restaurat el 1875,²¹ l'Amparo tenia 6 germanes, encarregades de 43 nenes, i l'escola funcionava amb plena normalitat.

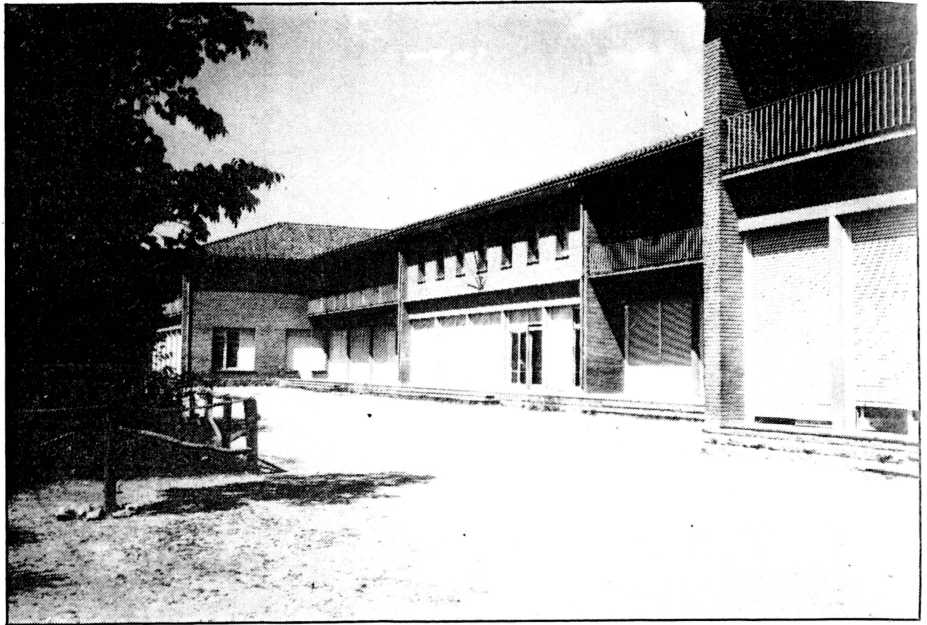
Per l'abril de 1886, i previ acord amb el vicari general del bisbat de Solsona, es va traspassar l'Amparo a les Germanes Dominiques de l'Anunciata. L'any següent es va establir una nova comunitat a la Colònia Rosal; se n'ocuparen també sis germanes de les que fou superiora Teresa Roger. La fundació es dedicava a l'ensenyament de les filles de treballadors i acolliment de les noies de pagès que anaven a treballar a la fàbrica. Una estadística del 1889 ens dona aquestes xifres: 90 nenes externes, 120 acollides i mésde 130 que acudien a l'escola els diumenges, per no poder-ho fer a mitja setmana, a completar la seva formació. La casa es va traspassar el 1924, trenta-set anys després a les Siervas del Sagrado Corazón.²²

L'escola dominical

Entretant el vell col·legi contigu a l'hospital seguia impartint classes, i amb un èxit ben remarcable. Una de les activitats que revela millor la mentalitat i voluntat de servei de les germanes és l'escola dominical. Els diumenges, una sèrie de germanes, preveres i noies amb formació organitzaven classes populars per a noies que no poguessin assistir normalment a escola, o per completar la seva formació, i moltes vegades, per a passar sencillament l'estona. S'ensenyava cuina, costura, brodat; es feien representacions teatrals, es cantava, s'ensenyava música. Mossèn Santamaria,²³ anomenat "mossèn Canari" ja que era de la casa de Cal Canari, fou un gran animador d'aquesta escola, on ensenyava a cantar. D'això, en guarden bon record alumnes, ja grans, d'aquella època.²⁴ També rebien classes de català, inclús alguns dies entre setmana al vespre. Aquella escola va durar des del tombant de segle fins a la Guerra civil del 36, i arribà a ser la Dominical més nombrosa de totes les que funcionaven dins la Congregació.

Fins avui

L'escola normal seguí al mateix indret després de la guerra, fins que les necessitats de cabuda, i la vellesa de les

Actual Col·legi de les Gnes. Carmelites de Berga.

ARXIU

instal·lacions de la casa a la Plaça del Dr. Saló, aconsellaren la construcció d'un edifici nou per atendre les alumnes. El nou edifici, entrà en funcionament el 1958, essent, per l'època, d'una concepció i modernitat sorprenents, i sempre, acollidor. Fa doncs 25 anys. La història de l'hospital i l'escola des d'aleshores és encara fresca i a la memòria dels berguedans.

Les Germanes Carmelites Vedrunes són ja part indestriable de la vida i la història de la ciutat. Fa 146 anys que la seva fundadora, Santa Joaquina de Vedruna es feia càrrec de l'hospital, en una situació de guerra. L'escola vindria alguns anys més tard. Des de llavors han passat moltes coses a Berga, fets que també han viscut les Germanes. Ara, elles segueixen essent a l'hospital i a l'escola; edificis nous, portes obertes, arrels potents. Gairebé un segle i mig d'història!

NOTES

1. LLACH, M.ª Teresa, *Joaquina de Vedruna*, Barcelona, ed. Claret, 1983, és la síntesi més asequible de la seva vida i la seva obra.
2. Un bon tractament del problema es pot trobar a Jaume TORPAS, *Liberalismo y rebeldia campesiana 1820-1833*, Barcelona, Ariel, 1976.
3. Jacint VILARDAGA, *Efemérides bergadanas*, Manresa, Imprenta y encuadernaciones San José, 1919, pp. 211-215.
4. Ana Maria ALONSO, *Historia de la Congregación de las Hermanas Carmelitas de la Caridad*, Editorial Vedruna, 1968, pp. 150-151.
5. VILARDAGA, op. cit. pp. 225-228.
6. ALONSO, op. cit. p. 159.
7. Joan SANTAMARIA, *Memories del monestir de Sant Pere de la Portella i de tot el seu abadiat i baronia*, Impremta Figueras, Solsona 1935, pp. 139-142.
8. Manuèl SISTACH i Jose M.ª de MARTIN, *La premsa periodica bergadana, 1812-1969*, Berga, Edicions del Museu Municipal, 1970, pp. 11-14.
9. Sessió de l'ajuntament, 28 de Novembre de 1833, lligall 105, Arxiu Municipal de Berga.
10. ALONSO, op. cit. p. 158-159.

11. A Berga es conserva el topònim del Tossal de les Forques, nascut arrel de les seves execucions. Havia fet incendiar Olvan i Gironella, i també els afores de Berga.

12. VILARDAGA, op. cit. pp. 232-233.

13. ALONSO, op. cit. p. 160.

14. Conveni celebrat entre l'Ajuntament i la mare Paula Despuig el 9 de gener de 1857 davant Antoni Pedrals. Arxiu Notarial de Berga, protocol 1.857, escriptura 11.

15. VILARDAGA, op. cit. p. 226, és molt probable que estigués situat a la mateixa casa dels Gironella, on avui hi ha el Bar del Roser. Segons se m'ha indicat a l'interior hi ha restes evidents d'incendi.

16. Per a comprendre els mòbils de la Revolució de Setembre vegeu Josep FONTANA, *Cambio economico y actitudes politicas en la España del siglo XIX*, Barcelona, Ariel, 1975.

17. Maria de las Nieves de BRAGANZA Y DE BORBON, *Mis memorias*, Madrid, Espasa-Calpe, 1934. El capítol XIII tracta de "Asalto y rendición de Berga. Fusilamientos ordenados por Savalls. Libertad a los prisioneros", pp. 99-105 / Vegeu també VILARDAGA, op. cit. 271-275, amb una relació més pormenoritzada d'incidents i personatges.

18. ALONSO, op. cit. vol. 2, p. 310.

19. VILARDAGA, op. cit. p. 280.

20. Aquesta casa sembla que havia estat cedida pel prevere Ramon Casals, VILARDAGA, p. 266.

21. Ramon HUCH I GUIXER, *Notes històriques de la Ciutat de Berga*, Barcelona, Impremta Duran y Alsina, 1955.

22. ALONSO, op. cit., vol. 2, p. 447.

23. Autor de les *Memories de Sant Pere de la Portella i de tot el seu abadiat i baronia*, citat abans, i també de *La Mare de Déu de Queralt, resum històric i novena*.

24. De viva veu he recollit altunes de les cançons que van aprendre, i que no incloc per la seva extensió, alguna d'elles preciosa. M'hi han ajudat molt especialment la Sra. Mercè Santacreu, i la Germana Carme Ferran.

Xavier Pedrals i Costa Llicenciat en Història per la Universitat Autònoma de Barcelona. Membre del Departament d'Història de l'Àmbit de Recerques del Berguedà, i del Centre d'Estudis Berguedans.